

За сім буряків – сім літ тюрми

Як комуно-більшовицька влада розправилася з передовою ланковою данинського колгоспу ім. Шевченка та її родиною за те, що батько не захотів вступити до колгоспу.

У цій історії будь-кому з читачів, коріння роду якого – в українському селі, варто буде лише «накласти» прізвища своїх родичів і своє село на цих, реальних, про кого йтиметься нижче. Усе інше з тексту – до болю схоже, типове, подібне. Отож, і цього разу пропонуємо добути в Ніжинському архіві та з розпитувань старожилів із Ніжинської округи приховану й досі владою правду про кожного з нас. Від її пізнання на правду кров холоне в жилах і сьогодні. Та чи всі знають і чи всі хочуть знати її такою, якою вона була? А не такою, якою хотіла бачити її влада.

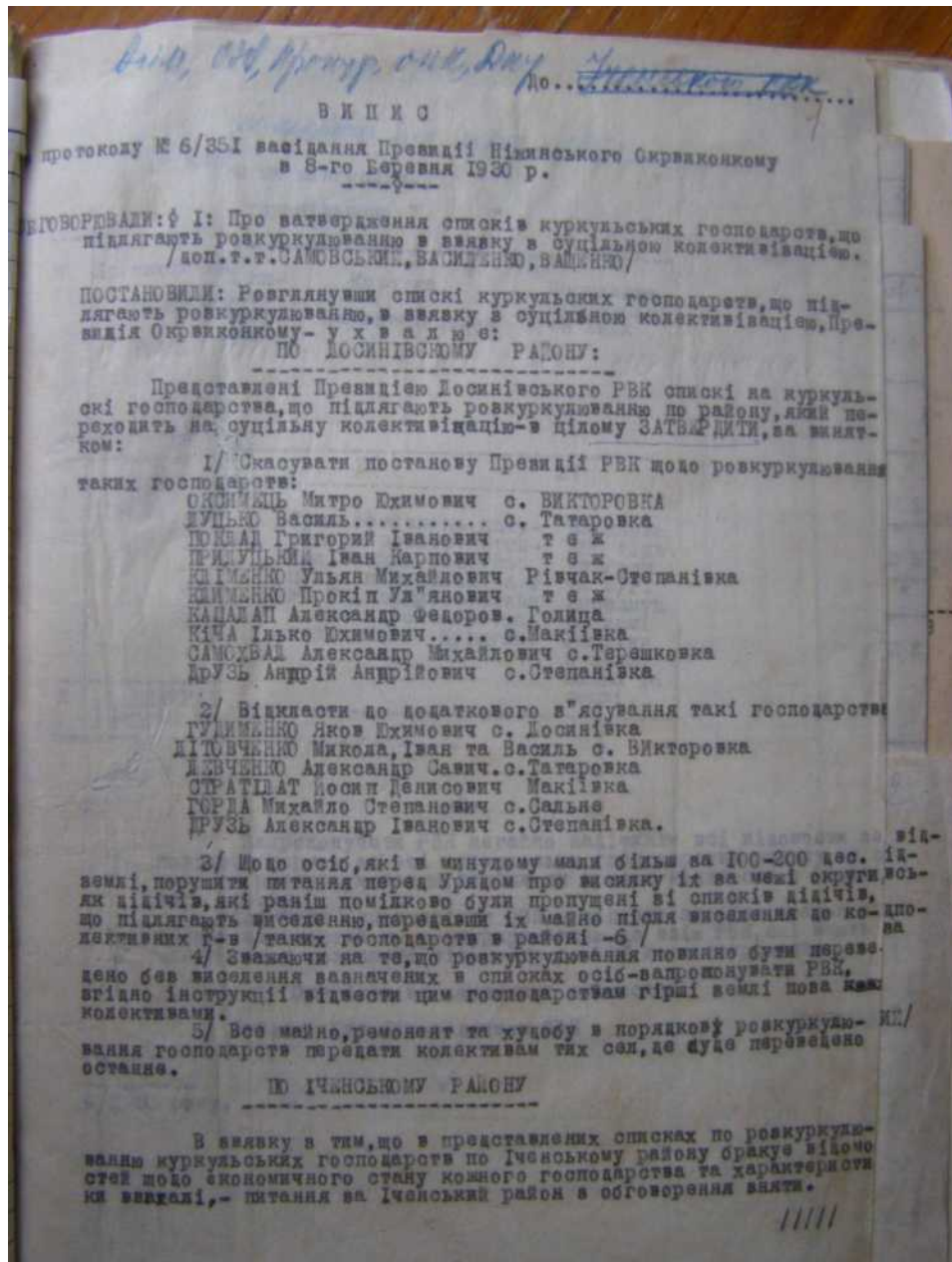
Не помічене владою та пресою сумне 90-річчя

У лютому цього року сповнилася сумна «кругла» дата недавньої української історії. Її фактично не помітили ні центральні та місцеві засоби масової інформації, ні влада: 90 років народженої в кремлівських кабінетах політбюро ЦК КПРС акції, спрямованої на фізичне знищення українського села. Йдеться про постанову цієї партії **«Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації»** та про наказ ГПУ **«Про залучення до операції з масового розкуркулення озброєних загонів із мобілізованих партійців та комсомольців, сільських активістів, батраків, резерву з чекістів і військових»**.

Звісно, що на основі цього документу в областях і районах компартійні «слуги народу» у спішному порядку готували списки – на виселення і на розстріл. До них

мали бути занесені найбільш непокірні, більшість із яких були працювиті й самодостатні господарі.

Якщо брати за основу постанову Ніжинського окружного виконавчого комітету від 8 березня 1930 року, за якою у віддалені місця російської півночі висилали лиш тих, хто відносився до дідичів (це ті, хто мав до революції у власності більше ста десятин землі), то, скажімо, господарство 34-літнього шанованого в Данині господаря Іван Петровича Мозгового від такого показника було дуже далеко. Згідно з офіційним переписом домашнього майна 1920 року, на вісім душ цієї родини (до речі – усі жіночої статі), яких він утримував самотужки, було всього трохи більше дев'яти десятин. А з іншого «багатства» – дві борони, три серпи, віялка та соломорізка.

Списки куркулів на виселення в Сибір. 8 березня 1930

Тоді за що ж влада зачислила його до списку куркулів?

За працювитість, результативність, природну мудрість, доброту, самодостатність, гідність, не здатність принижуватися, не бажання коритися абсурдним вказівкам.

Господарів, подібних Івану Петровичу Мозговому, влада за всіх часів не любила. Такі не могли прижитися і в системі координат нової влади, яка грубо розтоптувалися виплекані століттями духовні й моральні цінності. Таких система цілеспрямовано знищувала.

Не принижувався, не здавався

...Його забрали весняної пори 1933 року, коли земля-годувальниця вже пробудилася після зимової сплячки й у чергове готувалася розквітнути від дбайливих рук свого хоч і молодого, але вмілого господаря. Однак, того року він свою улюблену ниву під Володьковщиною з тими трьома металевими боронами не стиг досягти до кінця.

Ще за два дні до отримання через сільрадівського посильного суворого наказу з'явитися з подорожніми речами на церковний майдан, до хати Івана Мозгового на Шинковій приходили сільські активісти. «Іване, – казали, – не будь упертим. Підписуєш заяву до колгоспу – і тебе тут же викреслюють із списку куркулів». У громаді віддавна поважали цього господаря, тому бодай у такий спосіб хотіли ніби згладити і свою провину перед ним і його родиною.

Не погоджувався. Твердо то явна своєму: «Хочу мати своє поле й обробляти його сам, зі своїми синами».

Пробували зачепити за живе, раніше: «У тебе ж малі діти, сестри неповнолітні. Мирися зі своєю гордістю, здайся».

Не здався...

Пролетарі всіх країн, єдніться!

Хай живе світова революція та слава!

1932 РІК
ЛИСТОПАД
15
ВІСНИК
№ 106
м. КОСІВКА
Виходить 10 разів
на місяць.
РІК ВИДАВЧІЙ
1-й

Листопад —
ударний місяць
хлібозаготівель.

ЧЕРВОНА НОСІВЩИНА

Орган Райкому КП(б)У, Райвиконкому та Райпрофраді Носівщини.

НЕЩАДНО БОРОТИСЬ З ДЕМОБІЛІЗАЦІЙНИМИ ОПОРТУНІСТИЧНИМИ НАСТРОЯМИ. Дужче вдарити по куркулях, твердоздавцях — зривачах хлібозаготівлі. Розгорнути соціалістичне змагання між селами, колгоспами, кутками на скоріше виконання планів хлібозаготівлі.

ПОСТАНОВА

Візітні Колегії Рай-РСІ, що відбулася в селі Стелі-Хутори від 3-ХІ-32 р
«Про розгляд матеріалів обстеження колгоспів: „Більшовик“
та „Червоне Козацтво“ й скарг колгоспників.»

Колегія Рай-РСІ констатує:

1. Щодо колгоспу „Більшовик“ прокинулися куркулі, які, як: Руденко Ф., який до революції мав понад 50 десятин землі, Прищеп М., що мав до революції 30 дес. землі, Туїн, що мав до революції більш 40 дес. землі, відкритою Крайківський Ф., які взяли під свій вплив правління старого селянського провідача розжованих роботу в селянському колгоспі, зокрема, селянський провідач Куркуль Прищеп, який ребуваючи брідгалом, — змушує надійти, тримає останніх на виласі по дві тижні зкованими в залізних ґузах. Були випадки, що якоюсь-доби очі коням, надчисно виснажувалися коні, а наслі до чого згинуло 12 шт коней Куркулі Руденко, Прищеп та Туїн систематично використовували їми для своїх

2. Занеполювати правління колгоспу:

а) Щобали устаткувати конюшні, забезпечити їх освітленням, підібрати склад конюшні з найкращих колгоспників, яких забезпечити взуттям в першу чергу.

б) Виявити дійсних удальників, виділяючи для цього спеціальний фонд.

в) Привести в належний стан ст. раменит, перебудувати останнього обліку та призначити відповідальних осіб по догляді.

г) Встановити в правах на колгоспу безпідставно виключеного колгоспника тов. Калюжного Н. Ф.

7. Поставити питання на президії РВБ щодо розкуркулення колгоспу „Більшовик“.

8. Доручити президії с-ради та правління колгоспу організувати цю останнього колгоспу політизувати та фінансову на зборів колгоспників та фінансову роботу масово-політичну.

У своїй відповіді до райкомів КП(б)У намотивних свят закликає активістів підсилити бойовищу мобілізованість боротьби за хліб за рішучим темпом, які забезпечили злам, потрібний швидкого виконання хлібо-

У поставив завдання: Жовтневій роковині в 10 мнн темпами хлібозаготівель ЦК партії знайшли відлугу у гущах мас. Потім червоно-білих валок, ім. XV роки — цьому іскривий

енство Коломійцівської, Стелі-Хуторської, Шатурської, Шатурської с-рад своєю ю, невмінням піднести цю творче піднесення багато зменшило ініціативні мас та кращих двоосібників, це призвело до великої частини сел виконала поставлених завдань.

к цього темпи хлібозаготівлі протягом другої листопада піднялись значну височину проти цієї п'ятиденки цього не змогло забезпечити йому по району, якого партія від Носівщини, їм мусять бути найбільш і. Тільки цим відставі з себе ганебну пляму.

Шевченківська с-рада не бореться за виконання хлібозаготівлі

Стан хлібозаготівлі по Шевченківській с-раді ганебно незадовільний: на 10 ХІ виконано 22,4 проц. річного плану. Зокрема по куркульсько-заможній частині села план 121 цент. виконано на 17 цент.

За останній час Шевченківська с-рада майже зовсім припинила кампанію хлібозаготівлі. До твердоздавців мір безспірного стягнення с-рада не ажирває. А тому цілий ряд твердодавців, як: Тротик Юхим, що мав план задачі хліба 7 цент., злісно не адав ні жодного кіло; Шелест М., що мав 11 га землі, план задачі хліба 6 цент. та Лешенко М. 5 цент. не вивезли нічого.

Приклади ясно доводять бездіяльність керівництва с-ради та н-

Дужче вдарити по куркулях

До місця останнього прощання – церковного майдану – його проводжали красуня-дружина – горда шатурянка, 33-річна Устина Зіновіївна з багатого хліборобського роду Дерезенків, і троє малолітніх дітей. Андрієві на ту пору виповнилося лиш дев'ять, Іванові сім, а найменшій улюблениці Галинці – п'ять років. Хлопці всю дорогу тривожно поглядали на батька, міцно вчепившись своїми рученятами за його руки, ніби передаючи на прощання своє тепло мідним заклепкам мозолів на порепаних батькових долонях. Галинка, яка менше від усіх відчувала все те, що мало відбутися, була на материних руках.

Валка підвід із першими данинськими в'язнями совісті, оточеними озброєними енкаведистами, по команді начальника скермувалася із церковного майдану на Володково-Дівицький шлях. Іван Мозговий весь час, аж до миті повороту підводи перед Байраками, не спускав погляду з облич найрідніших йому людей – дружини та трьох своїх дітей.

Напевне, він уже знав, що бачиться з ними востаннє.

Тоді, у квітні 1933-го, в умовах страшного голоду, який на очах косив залякане село, цей гордий данинський господар лиш розпочинав четвертий десяток свого життя. У його метиковитій голові завжди роїлися багато добрих намірів і світлих почувань щодо своєї родини, переданого у спадок від батька родючого поля, добропорядних господарів громади. Однак, намірам тим здійснитися не судилося. В село він більше не повернувся.

Злою мачухою обернулася в ту чорну пору житейська доля не лише для Івана Мозгового, а й для його сім'ї.

Знущення над родиною куркуля

Довга безсонна ніч після ледь пережитого учорашнього страшного дня накликала зранку на обійстя Устини Мозгової непроханих гостей. Кілька сільських активістів у супроводі двох озброєних енкаведистів (не всі полишили село з учорашньою валкою підвід) прийшли здійснювати на це осиротіле без хазяїна подвір'я другий акт розкуркулення. Він тривав кілька днів. За цей час тут розібрали і вивезли до колгоспу, що формувався навпроти, практично все: сарай, клуню, повітку, віялу, соломорізку, двоє коней, корову, віз і весь реманент для обробітки землі. Відірвали й сіни від хати.

Без жодних засобів для існування в хаті залишалися дружина господаря з трьома малолітніми дітьми та дві його молодші сестри – Христя і Явдоха.

Втім, знущання над родиною цим не закінчилися.

Через кілька тижнів у село, за рознарядкою з району, привезли кілька підвід сімей-переселенців із «голодуючого Поволожжя». Вказівка з Москви була такою: розміщувати прибульців на розкуркулених обійстях.

Одну з таких сімей енкаведист у супроводі голови сільради привів... до обідраної хати Устини Мозгової. Від того, хто був у шкірянці, Устина почула відповідь на її мовчазні сльози: «Ти, куркульська сволочь. Ілі записиваєшся в калхоз сьогодні же, ілі виметаєшся із дома вместе со своїми куркульські міщенками».

Як таке можна було стерпіти?

Того дня на цьому дворіщі розігралися дві трагедії: ще неповноліття найменша сестра Івана Мозгового Явдоха, не витримавши нервового потрясіння й приниження на власних очах всієї родини, повісилася на старій шовковиці, що її колись посадив дід Петро на городі, а Устина із зовицею Христею тремтячими серцями і руками стали писати ті дві зловісні заяви – про вступ до колгоспу. Бо іншого варіанту не було.

Можна лише уявити, що переживала тоді Устина, даючи добровільну письмову згоду піти до колгоспу. Адже цим своїм кроком вона ніби зраджувала свого чоловіка, зводячи нанівець його тверде рішення не коритися несправедливості до кінця. Маючи від народження такий же гордий характер, як і в чоловіка, пішла б, напевне до кінця і Устина. Тільки тепер вона вже не відповідала за себе. Бо в тому жорстокому світі ставала одною-єдиною в одвіті за трое їх спільних з Іваном дітей. Із того, що запропонував енкаведист, заява про вступ до колгоспу було меншим злом, ніж вигнання з власної хати.

У подвірній книзі першого колгоспу в Данині – імені Шевченка, – під числом 97 зафіксовані ті з двору Івана Петровича Мозгового, хто став числитися в колгоспі від 20 травня 1933 року:

Мозгова Христя Петрівна, сестра господаря двору, 1911 р. н.

Мозгова Устина Зіньківна, дружина господаря, 1899 р. н.

Мозговий Андрій Іванович, син господаря двору, 1919 р. н.

Мозговий Іван Іванович, син господаря двору, 1921 р. н.

Мозгова Галина Іванівна, донька господаря двору, 1925 р. н.

Дружина куркуля Івана Мозгового Устина (у центрі), 30-ті роки

Сестра куркуля Івана Могового Христя. Кінець 40-х років

Сестри господаря двору неповнолітньої Явдохи в тому списку вже не було – її поховали на центральному сільському цвинтарі на день до цього.

Наступні удари долі сипалися на Устину Зіновіївну одна за одною і молода вдова витримувала їх, як могла. На війну пішов спочатку старший, Андрій, який ще 1940 року був призваний до армії, а згодом забрали й Івана. Близька родичка баби Устини шатурянка Маруся Герасименко запам'ятала пісню, слова якої вимучила в глибині душі й із гіркотою в голосі співала в хвилини розпуки Устина, чекаючи вісток із фронту від своїх синів:

*Як малими кохала,
То й сільрада не знала,*

*А як виховала,
То й Москва забрала.*

Родичі із Шатури, Степових Хуторів, Коломійцівки, як могли, підтримували її. Традиційно на храмові свята збиралися на цьому обійсті, але вже без гостинного господаря Івана. Маючи від природи дивний голос, Устина раз якось у родинному колі завела пісню, яку раніше ніколи не співала:

*Злетів півень на ворота
Й крикнув «Ку-ка-рі-ку!
Не діждешся, мати сина
Із війни довіку!»*

Вона ніби знала, що живими своїх синів уже не побачить. Тяжка хвороба, викликана надлюдськими душевними потрясіннями, на очах з'їдала її молоде тіло. Похоронку на свого старшого, Андрія, вона все ж прочитала. Може, це і прискорило кінець її земним мукам. Устина Мозгова померла в Ніжинській Галицькій лікарні навесні 1942 року, ще за німців. Поховати 43-річну вдову розкуркуленого і знищеного владою данинського хлібороба Івана Мозгового Устину допомогли 16-літній дівчині-сироті Галині сусіди. Тітка Христя, батькова сестра, ще до війни виїхала із села на заробітки до Києва. Похоронка на останнього представника чоловічої статі з цього колись добротного, заможного обійстя прийшла в напіврозібрану самотню хату, без хліва і стодоли, в 1944-му, коли німців у селі вже не було.

Як донька куркуля реабілітовувала батька

Як виживала сама в такій хаті найменша з дітей куркуля Івана Петровича Мозгового – Галина Мозгова (а це – мати автора цих рядків) – відомо лише Богу. Скажімо, у роки війни вишивала і тим трохи собі заробляла. А ще її врятувала корова.

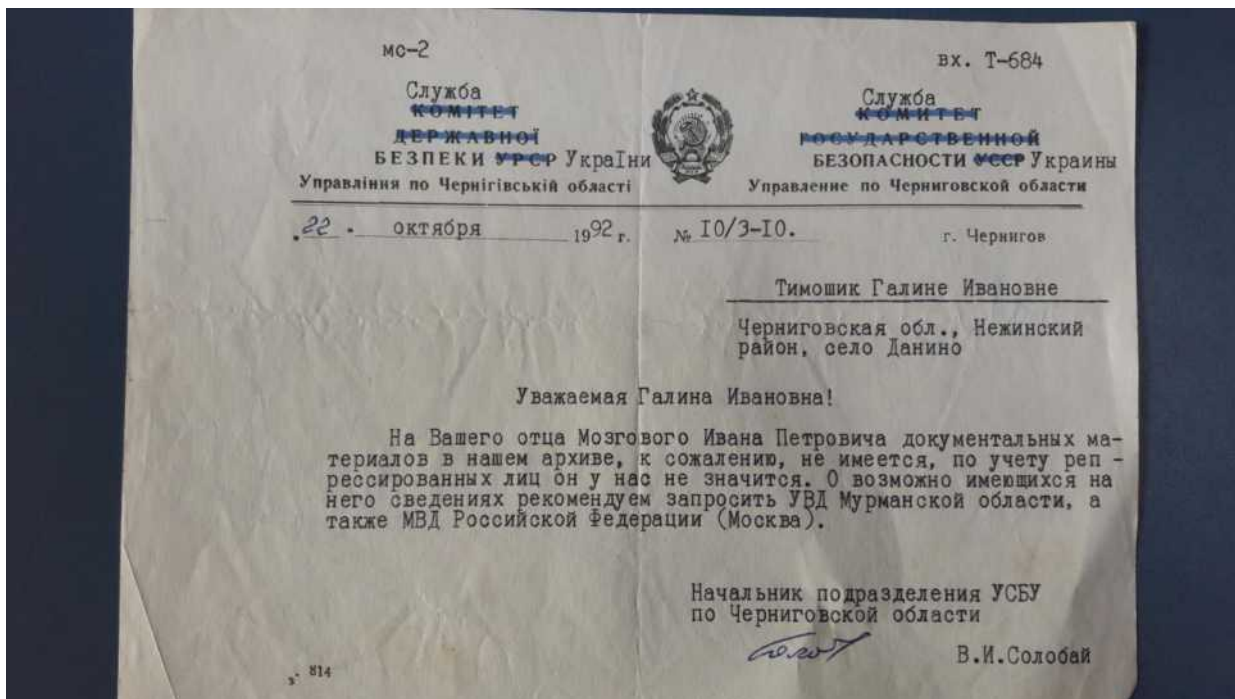
З тією коровою пов'язана така щемка історія. За німецької окупації на село прийшла одна рознарядка: виділити для потреб комендатури, що містилася в Лосинівці, кілька корів (доти німці в селі просили тільки «яйка» і «млеко»). Поліцаї склали список, який не був позбавлений «родства-кумівства»: туди потрапили здебільшого або вдовиці, або сироти, яких нікому було захищати. Тодішній староста села Іван Федорович Кулик прізвище Мозгової Галини з того списку викреслив. На обурені запитання інших ображених відповів: «Та вона ж одна-однісінька. Ви то виживете, а вона пропаде без тої корови»...

Куркульська донька Галина Іванівна Мозгова, що залишилася без батька п'ятирічною і на своїй гіркій сирітській долі сповна відчула, що значить носити тавро народженої від «ворога народу», до кінця свого життя боялася, аби ця чорна тінь не заступила долю її чотирьох дітей.

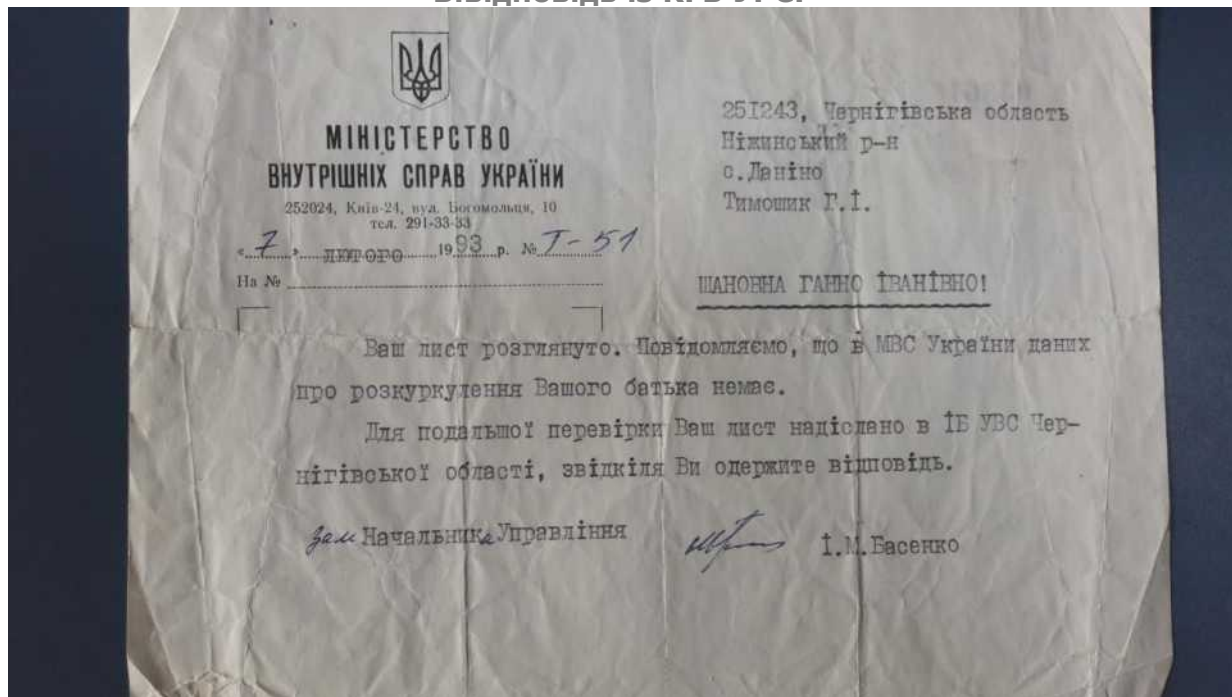
Нічого з усього того пережитого вона ніколи не розповідала. Але сама, потайки від дітей, шукала сліди свого батька. Будучи малограмотною, довірливо просила когось надійного на вулиці писати листи-звернення.

Уже по її смерті, в 1996-му, віднайшовся у старовинній родинній скрині пакет паперів. У нас у селі такі документи називалися «казьонними», бо писалися друкарською машинкою на гербових бланках. Прочитую деякі з них.

З Міністерства внутрішніх справ: «Повідомляємо, що в МВС України даних про розкуркулення Вашого батька немає».

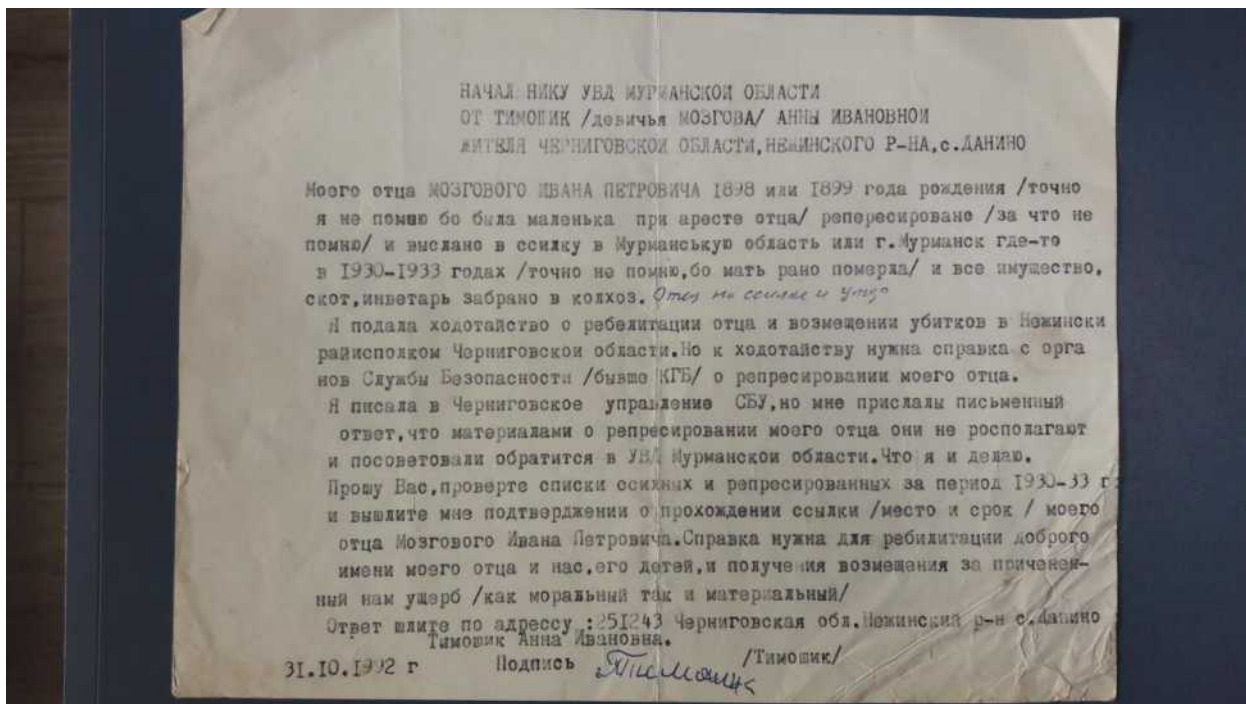
Відповідь із КГБ УРСР

Відповідь із Міністерства внутрішніх справ України

З Комітету державної безпеки України: «На Вашогоотца Мозгового Ивана Петровича документальных материалов в нашем архиве не имеется, по учету репрессированных лиц он у нас не значится. О возможно имеющих на него сведениях рекомендуем запросить УВД Мурманской области, а также МВД Российской Федерации (Москва)».

Листи до Москви та Мурманська друкувалися на єдиній у той час у селі колгоспній друкарській машинці. У цих зверненнях містилося прохання колгоспниці колгоспу «Жовтнева революція» Мозгової (Тимошик) Галини Іванівни такого змісту: «Прошу Вас, перевірте дела ссыльных и репрессированных по Черниговской области УССР за период 1930-1933 гг. и вышлите мне подтверждение о месте и сроке гибели моего отца Мозгового Ивана Петровича. Справка нужна для реабилитации доброго имени моего отца, его дочери и внуков».

Довідка потрібна для реабілітації доброго імені мого батька, його дочки та внуків

Відповіді з Москви і Мурманська, звичайно ж, не прийшли. Однак, вона не припиняла пошуків. Проблеск надії з'явився у квітні 1991 року, коли в пресі було опубліковано довгоочікуваний мільйонами українців старшого покоління закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Згідно із цим законом, за відсутності архівних документів до районної комісії з питань поновлення прав реабілітованих слід було подати три письмові свідчення живих учасників тих подій.

У віднайденій теці віднаходжу три рукописні документи із назвою «Свідоцьке підтвердження». Варто процитувати один із них:

«Я, Сірик Наталка Василівна, 1903 року народження, уродженка і жителька села Данино Ніжинського району Чернігівської області, підтверджую, що особисто знаю Мозгового Івана Петровича, уродженця і жителя села Данино.

Знаю, що Мозговий Іван Петрович добросовісно працював у селі на власній землі, господарство на той час було міцне. Мав худобу і будівлі. До колгоспу не вступав. Десь у 1932 році його було арештовано і забрано з села, а господарство розкуркулено. Клуню, повітку, сарай, двоє коней, корову, сільськогосподарський інвентар, січкарню, віялку, віз кінний було передано до колгоспу. Куди забрали самого Мозгового І. П., я не знаю.

Знаю, що жінка з малими дітьми залишилася в хаті з відірваною пристройкою. Після арешту в село він не повернувся. Записано з моїх слів підтверджую, про що й розписуюся. 20 травня 1992 року».

Такі ж підтвердження подало ще двоє живих на той час односельців, хто добре знав І. П. Мозгового, – Кательницький Василь Ананійович, 1900-го та Петрик Павло Петрович, 1913 років народження.

Свідоче підтвердження
Я, Кательницький Василь Ананійович 1900 року народження, уроженець і житель с. Даніно Ніжинського району, Чернігівської області, підтверджую що пізно знаю Мозгового Івана Петровича, як жителя і уродженця с. Даніно, бо з ним служив в Армії в м. Києві
Знаю, що Мозговий Іван Петрович, гесно працює в своєму господарстві, маючи сім'ю – жінку і трое дітей. Своім особистим трудом побудував хорошу на той час хату, сарай, кухню, свинарник і др. приміщення. Знаю, що цього двір довго не вступав в членів організованого колективу. Знаю що десь в 1933-34 роках його було арештовано і про далішню долю його я не знаю. Знаю, що його господарство розкуркульовано і забрано в колгосп. Залишилася жінка з малими дітьми в одній хаті.
Після арешту Мозговий Іван Петрович в село не повертався.
Підтвердження записано з моїх слів, про що й підписуюсь.
В Катильницькій (Кательницькій)
20 травня 1992 р.

Свідоче підтвердження, 1992 рік

І – про останній документ, який не може не обпікати душу. Зроблена рукою матері вирізка із районної газети «Ніжинський вісник», що має назву «Справедливість відновлено». В ній – кілька газетних рядків:

«Відповідно до ст. 3 Закону України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» та рішення комісії районної Ради народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих днями реабілітовані такі громадяни району, вислані з постійного місця проживання або позбавлені майна під виглядом боротьби з куркульством: Мозговий Іван Петрович (с. Данине)».

Разом із Іваном Мозговим у цій замітці повідомлялося й про інших реабілітованих земляків: Багмут Кір Опанасович (с. Богданівка), Баргамін Архип Степанович (с. Заньки), Дурицький Михайло Якимович (с. Вертіївка), Зубок Яків Іванович (с. Лосинівка), Крисько Іван Васильович (с. Талалаївка), Остапець Тимофій Григорович (с. Богданівка), Стрілець Стенпан Ісакович (Станція Лосинівка), Слісаренко Григорій Тимофійович (с. Сальне, Татаренко Євмен Павлович (с. Шатура), Фень Григорій Омелянович (с. В. Кошедівка), Хомич Іван Якович (с. Талалаївка), Шпак Оксентій Зіновійович (с. Галиця), ЮщенкоФелір Андрійович (с. Крапивна).

Можна лише уявити, які відчуття переживала в ті хвилини донька колишнього куркуля, коли вирізувала цю замітку і клала її до пакунку з «казьонними» документами. Цілком очевидно, що вона готувала передати цей пакет своєму найменшому синові. Й тоді розповісти, нарешті, правду про свого батька.

Не встигла. Відійшла за небокром 26 грудня 1996 року, не доживши якихось два тижні до свого 70-річчя. Та обов'язок перед світлою пам'яттю свого батька вона виконала. Як і ствердила в тому пакеті-посланні своє болісне до глибини душі прагнення передати у такий спосіб правду про нього своїм дітям і внукам.

Правдошукачка світлої пам'яті свого батька Івана Мозгового Галина

Тимошик (Мозгова) із чоловіком. Кінець 50-х років

І ще промовиста деталь кінця цієї непростой сільської історії. Схований Галиною Іванівною Мозговою у скрині пакет із документами був обгорнений рушником, який вишивала у трагічних 30-х роках минулого століття її мати – Устина Зіновіївна Мозгова (Дерезенко). Упізнаваний до болю чернігівський рослинний орнамент, помережаний хрестиком червоними і чорними нитками. Дві смуги орнаментів на обох сторонах рушника роз'єднані таким же орнаментним мереживом із білих ниток.

Тепер цей рушник висить на образі Св. Миколи в моєму київському помешканні...

Сестра куркуля – ланкова

Ольга Мозгова, 1907 року народження, молодша від свого брата куркуля Мозгового Івана Петровича на дев'ять років, до списку розкуркулених не потрапила. За рік до початку колективізації її посватав гарний і хазяйновитий данинський хлопець Андрій Кулик і вона перейшла жити до чоловікової родини.

1931 у молодого подружжя народилася донька, яку назвали Пашею. Того ж року чоловік вступив до колгоспу і вона, бажаючи не відставати від нього, незабаром по пологах, також напише заяву. Передавши немовля на руки свекрусі, оформилася в ланку. А що від дитинства була привчена до праці чесною і самовідданою, її, зовсім ще молоду, обирають незабаром ланковою.

Не словами, а особистим прикладом вона передавала той порив до роботи іншим, брала на себе, як ланкова, також більше, ніколи не лукавила. За це й заслужила повагу. А відтак її ланка швидко стала передовою.

Робота на колгоспному полі упродовж десятиліть зазвичай трималася в основному на жіночих плечах. Найдовше з усіх рільничих культур ручної праці цілорічно потребував цукровий буряк. Особливо тяжко доводилося з ним восени: викопували важкі солодкі корені заступами, обрізували ножами, вантажили на підводи для відправки в Носівку на цукровий завод також руками. Поспішали, бо до снігів слід було весь до єдиного кореня буряк вивезти з поля. Зазвичай такі роботи виконувалися в пору, коли починалися зтяжні дощі і вдаряли перші пізньоосінні приморозки. Руки дубіли, спину ломило, тіло обдавало то холодом, то потом. У полі жінки проводили майже без перепочинку по 10-11 годин. Усі, хто пройшов ту колгоспну панщину, з найбільшою прикрістю згадують саме осінні бурякові плантації та кагати з його коренями.

Той буряк і погубив пізньої осені 1933 року молоду долю передової ланкової.

Думку про крадіжку колгоспного буряка тоді не могла допустити жодна із членів ланки. Знали, що за це, якщо попадешся, кара буде суворою. Втім, повертаючись додому уже потемки, кожна із жінок непомітно клала собі за пазуху чи до кишені фуфайки три-чотири бурячини. Адже вдома, де не залишилося ні мірки борошна, ці свіжі солодкі корені нерідко ставали рятівними для цілої знекровленої родини. Та то була всього лиш крихітна компенсація тих нелюдських умов, у яких доводилося тоді за безцінь працювати.

Передова ланкова Ольга Мозгова після тюрми. 50-ті роки

Про ці жіночі пазухи, що холодніли враз від того буряка, зазвичай знали колгоспні бригадири та й інші повноважні сільські активісти. Але, маючи такі ж родини, мешкаючи з тими трудівницями по сусідству і переживаючи такі ж злидні, більшість із них старалася цього не помічати.

Однак і такі «хитрощі» українського селянина провід компартії завчасно передбачив. Незважаючи на те, що в селах лютував голод, але лютували й прислані з району в шкіряних куртках начальницькі посіпаки. Вони, за таємно складеним графіком, несподівано «накривали» котресь із сіл. Данина, як одне з непокірних владі сіл, що вже потрапило на чорну дошку ганьби району, піддавалося таким наскокам частіше.

До хати ланкової двоє таких приїжджих посіпак разом із котримось із своїх, що виконував роль понятого, увірвалися уже тоді, коли родина готувалася спати. Ольга не знала, що вони вже побували вдома в однієї із членів ланки на ім'я Марфа і виявили в неї під полом кілька принесених щойно із поля буряків. Коли ту налякану жінку, що мала кількох дітей, стали забирати з собою, вона у розпачі вигукнула: «А чому тільки мене? Брали сьогодні й інші!». На оскаженілій крик «Назові, хто?» та випалила: «Наша ланкова».

Ольга не видала нікого. Мовчки показала в сінях на ті сім «крадених» буряків і так же мовчки, в чому стояла, вийшла з хати слідом за прийшлими викривачами ворогів радянської влади. Під двором уже стояла запряжена колгоспна підвода, на якій сиділа біла, мов крейда, Марфа.

Сім років в'язниці – за сім буряків

Їх засудили швидко. Дали... по сім років. Незважаючи на благання чоловіка зважити, що Ольга має грудну дитину, якій щойно виповнилося півтора рочки, суддя був неблаганний: «Она воровала социалистическую собственность! Другим неповадно будет!».

Сім років – за сім узятих на колгоспному полі буряків. І це тоді, в 1933-му. І це за умові, коли той буряк, як і пшениця, жито, тоннами пропадали просто так – у результаті нездатності бездарної влади організувати збереження вирощеними тими ж трудівницями урожаю.

Вже тоді, коли Ольга Мозгова відбувала перший рік свого ув'язнення в ніжинській тюрмі, як злісний розкрадач «соціалістичної власності», районна газета «Червона Носівщина», куди відносилася тепер ніжинські Данина і Шатура, повідомляла мало не щономера, як гине той буряк по селах району. Ось витяг із замітки «Розкидають цукровий буряк», який стосується саме того колгоспу, звідки була ув'язнена колишня ланкова: «Колгосп імені Шевченка Данинської сільської ради, голова Федоренко, не бореться з втратами урожаю цукрового буряка. З накопаного буряка 74% лежить на полі і в'януть. Великі втрати при возці буряка. З жовтня по дорозі на приймальний пункт у В'юниці колгосп ім. Шевченка розкидав понад два мішки цукрового буряка».

Як задує донька Ольги Петрівни Тетяна Тимофіївна Кишеня, мати найбільше переживала за свою первістку Пашу. Вона готова була все віддати, аби бути поряд із немовлям. Відважилася навіть запропонувати судді напередодні суду взяті з дому останні гроші. Та він різко відрізав: «Невозьму. Оставьденыгмаленькойсироте». Вона тоді не надала значення тим словам. Не могла й припустити, що кинуті зі злістю тим безсердечним суддею слова про «маленьку сироту» стануть незабаром пророчими.

Чоловік Андрій помер від несподіваної хвороби, коли вона була ще ув'язненою. Донечка Паша, яка лиш навчилася ходити, стала напівсиротою.

Свій тюремний строк колишня передова ланкова данинського колгоспу ім. Т. Шевченка відбувала в Ніжинській жіночі колонії. Вона й за ґратами працювала з такою ж чесністю і самовідданістю, як і в колгоспній ланці. Зранку до ночі прала білизну ув'язнених. Повірила в обіцянку, що за гарну працю і примірну поведінку можуть скоротити термін.

Термін той таки скоротили. Важко ствердити, що більше зіграло для перегляду справи: смерть чоловіка чи гідна подиву навіть у бездушних в'язничних наглядців праця однієї засудженої на тривалий термін молодій матері.

По поверненні із в'язниці жити в родині чоловіка, але без нього, вона не змогла. Та й іти їй з малою дитиною не було куди. Повертатися на своє рідне обійстя, де народилася і виросла, не було можливості – після висилки брата Івана там, у відірваній наполовину хаті, залишалася його жінка Устина з трьома дітьми та ще не заміжня сестра Христя. Їй же, після всього пережитого, хотілося в спокої й тиші рости та виховувати свою напівсироту Пашу.

Чоловікова родина допомогла побудувати хату на одному з данинських хуторів – біля Гакішок. Цього разу доля трохи більше подбала про неї, пославши їй на тому хуторі зустріч із молодим степнохуторянином Тимофієм Кишенею. 1937 року вони одружилися і стали працювати в колгоспі в Тертишниках. А коли того ж року заговорили в окрузі про заснування на колишніх хутірських землях нового соціалістичного села із назвою Шлях Ілліча, подружжя Кишень захотіло пустити там свої корені.

Хату, яку побудували родичі першого чоловіка для своєї невістки, була вкрита залізом. Це й зацікавило керівників новоутвореного шляхиллічанського колгоспу. Вони запропонували Ользі та Тимофію таку угоду: колгоспні будівельники розберуть, перевезуть і складуть на новому місці данинську хату Ольги, але за це вона має віддати до колгоспу ту залізну крівлю. А їхню нову хату колгосп покриє соломкою з нового урожаю. Так воно й вийшло.

Ольга Кишеня, з данинського дому Мозгова, прожила з другим чоловіком трохи більше п'яти років. Роки спільного життя з Тимофієм, що спливали так швидко, були переповнені в ті тривожні часи і щирою сімейною втіхою, і страхом за завтрашній день своїх дітей. Їх народилося в подружжя троє: 10 грудня 1938 року Галина, 2 січня 1942 – Тетяна, 10 січня 1943-го – Марія. Всі троє дівчат батька не пам'ятають. Через кілька місяців, як на світ з'явилася Марійка, його забрали на війну. Воювати судилося недовго – поклав голову під Малином, неподалік села Лумля, коли радянські війська звільняли від німців Житомирщину.

Незабаром до її хати прийде ще одне горе – помре старша донька Паша, коротке життя якої від перших років народження з невідомих причин супроводжувала зла доля.

Що значить – жити за совістю

Та совість підказувала, що опускати руки вона не може. Захисту й допомоги потребували не лише Галинка, Тетянка та Марічка, яких ростила й виховувала самотужки. Щоправда, допомагала сестра Христя, яка після повернення з київських підробітків, не вийшовши по війні заміж (потенційних чоловіків дівчат того покоління викосила війна), переїхала жити до неї в Шлях Ілліча. Не переставала боліти в неї душа за племінницю Галю, братову доньку, яка після смерті її матері 1943 року та загибелі на війні рідних братів Андрія та Івана залишалася в Данині самотньою в старій, холодній, напіврозваленій хаті.

У голодний 1947 рік Галина Мозгова народила в Данині доньку, яку назвала Пашою. І тітка Ольга стала думати, як підтримати племінницю. В її стайні стояла теличка. Тримала її на продаж, аби зробити якусь «заничку» для своїх дівчаток. І тут передумала. Не вагаючись, вона приймає рішення якось доправити ту теличку в Данину. Адже без корови вигодувати немовля Галині не вдасться. Дорога туди від

Шлях Ілліча неблизька – дев'ять кілометрів. І просити нікого. Рішуча Ольга Петрівна береться за налігача і виводить теличку на данинський шлях. За погонича вона взяла старшу доньку Галину, якій лиш виповнилося дев'ять років...

Восени 1975 року Ольга Петрівна тяжко захворіла. На ту пору в Данині припадало весілля старшого сина племінниці Галини Мозгової Івана. Вона переконливо зобов'язала всіх своїх трьох доньок і зятів обов'язком їхати туди. На заперечення доньок, що в такому стані їй не можна залишати одну, вона твердо відповіла: «У моєї племінниці із родини більше нікого, крім нас, немає. Там тепер ви більше потрібні. А за мене не журіться, я ще дочекаюся Вашого повернення».

Ольга Кишеня (Мозгова) померла 16 лютого 1976 року – через три місяці після данинського весілля старшого сина її племінниці, на якому було все сімейство Кишень із Шлях Ілліча за винятком голови родини тітки Ольги. До свого 70-річчя вона не дожила рівно року.

Три доньки передової ланкової Ольги Мозгової – Галина, Тетяна, Марія з чоловіками. 10-ті роки XXI ст.

... Пам'ятаю тітку Ольгу тільки малим. У дорослому віці житейські дороги стали частіше приводити мене до Шлях Ілліча (тепер – Яблунівка) тільки в останній час, через багато літ по її смерті. Усі подробиці її сповненого драматичних колізій і випробувань життя довідався від своєї покійної матері та її доньок.

Не перестаю дивуватися, скільки було в цій жінці сили волі, терпіння, снаги жити. Жити передусім для тих, хто найбільше потребував захисту і допомоги саме від неї. Працювала від зорі до зорі на тій же колгоспній панщині, яка забрала в неї сили і молодість, яка була до неї такою жорстокою і несправедливою. Все простила, все гірке старалася забути, аби виростити, підняти й поставити на ноги своїх трьох

маленьких донечок. А ще до кінця свого многотрудного життя вона не переставала турбуватися про єдину данинську гілку свого роду, яка кровно була пов'язана із загиблєм на Соловках її улюбленим братом Іваном.

Видно, така порода була в тому роду куркулів Мозгових: не пасувати ні перед якими труднощами, не коритися бідам, не здаватися перед випробуваннями долі.

Вона в усьому прагнула жити за совістю.

Чи не є це зразком, дороговказом?

Для осягнення й наслідування високого житейського чину. І не лише для тих, хто за кров'ю має до цього роду найближчий стосунок.

с. Данина – Ніжин – Київ

Микола ТИМОШИК,

доктор філологічних наук, професор, журналіст

Джерело:

<https://nizhyn.in.ua/za-sim-buryakiv-sim-lit-tyurmi.html>